

PM Estoniakatastrofen möte med överlevande 16 maj 2022 09:30-10:15

Brister i efterhanteringen av Estonia har orsakat ryktesspridning och osäkerhet kring politikens ambition och avsikt i frågan. Ingen samlad utvärdering av krishanteringen har gjorts och frågan har tillåtits pyra och ta energi och skada människor i årtionden. Ytterst är det en demokrati/ förtroendefråga.

Syftet med mötet idag är att lyfta de risker och möjligheter vi ser med hanteringen av Estonia under 2023. Vi som överlevande önskar vara med och bidra till lösningar som återupprättar samhällsförtroendet och stoppa fortsatt osäkerhet och ryktesspridning i frågan.

Under mötet idag kommer vi lyfta:

1. Att haveriutredning efter Estonia har stora och allvarliga brister
2. Förklara varför vi ser stora risker med den preliminära utredning som SHK gör idag.
3. Att ny information i SHK interimrapport jan 2023 som visar att Estonia inte var sjövärdig innebär att ansvarsfrågan kan utredas.
4. Rekommendation att se över tidigare haveriutredning i sin helhet samt utvärdera hur det kan ha tagit nära trettio år för politiken att ta sitt ansvar i frågan.

Avslutningsvis: Vi ser fram emot svar på våra frågor och önskar att det som inte hinns med under mötet följs upp skriftligt alternativt med ett nytt möte.

1. Haveriutredning efter Estonia

Den för Estland, Sverige och Finland gemensamma internationella haverikommissionen ”Joint Accident Investigation Commission” (JAIC) slutrapport från 1997 är starkt kritiserad och ifrågasatt på flera punkter.

Kända fakta om JAIC:

- Politisk tillsatt utredning
- Jävig kommission
- Avhopp, interna strider. (se DN debatt 1997, Bengt Schager)
- Ingen sjöförklaring hölls, ej heller följdes lagen om olycksutredning
- Observatörer, Internationella transportarbetarförbundet avgick pga bristande insyn
- Vi överlevande intervjuades ej, ej heller Estonias (andra) besättning
- Osäkra /ofullständiga undersökningsmetoder (bevismaterial slängdes tillbaka i havet, fartyget undersöktes inte tillräckligt noggrant (lastdäck, vilka som befann sig på bryggan), Sjöfartsverket tappade bort filmer från skrovet)

JAICs slutsatser:

- Vågor i kombination med klen konstruktion av visiret orsakade haveriet. Underlåtenhet att rapportera tidigare tillbud med bogvisir bidragande orsak.
- Estonia sjövärdig, behörigen bemannad

Reaktioner:

- Skarp internationell/ nationell kritik mot JAIC (sjunkförlopp, ofullständig undersökning mm)
- Rykten och osäkerhet runt haveriet börjar gro när ingen svarar på kritiken
- Parallellt tillsätter regeringen en utredare som ska granska Sjöfartsinspektionen – brister kvarstår tio år senare enligt revision.
- Ordförande ITSA Pieter van Vollenhoven riktade skarp kritik mot Sverige, tal i svenska Riksdagen.
- Nya riktlinjer inom sjöfart och förbättrad säkerhet kring bogkonstruktion

2. Statens haverikommission (SHK) 2023

Har inlett en preliminärbedömning, interimrapport, av de hål som upptäcktes av journalisten Henrik Evertsson 2020. Om undersökning visar att hålen kan ha påverkat sjunkförloppet behöver man öppna en ny utredning. I nuläget finns information från teknisk undersökning som säger att det finns berggrund under Estonia som korrelerar med hålen.

Parallellt med undersökning av hålen har SHK genomfört ytterligare utredningsinsatser som visar på allvarlig kritik mot JAIC. SHK har intervjuat alla överlevande, ställt frågor till Försvarsmakten. Interimrapport jan 2023 visar att SHK undersökt mer än endast hålen när de drar slutsatsen att Estonia ej var sjövärdig. En konsekvens av påvisade brister (i vissa områden) borde bli att öppna en ny utredning av Estoniahaveriet och granska utredningen i sin helhet.

Det finns underlag som visar brister i sjövärdighet på fler sätt än att Estonias certifikat var utfärdade på ogiltig grund.

- Brister i underhåll av visir och ramp
- Estonias livräddningsutrustning ej enligt standard för Solas 1994
- Hamnstatskontroll 27/9 1994 visade på allvarliga brister i sjövärdighet bla fastrostade luckor som vid vattenintrång tillåter vatteninströmning mellan sektorer som ska vara intakta.

När chefsåklagare Tomas Lindstrand lade ned förundersökningen 1998 hänvisade han till protokollet efter hamnstatskontrollen i JAIC som ett bevis på hennes sjövärdighet. Det protokollet var manipulerat enligt SKLs undersökning.

Risker med nuvarande form av interimrapport:

- Det finns enligt SHK inget formellt uppdrag, som vi kan följa i en preliminär bedömning
- Faktainsamling och val av utredningsinsatser ej transparent
- Inget haverisammanträde
- Osäkerhet kring intern och extern remissrunda

Vid en haveriutredning finns standards som går att följa. Det innefattar ett formellt utredningsuppdrag, transparent faktainsamling, haverisammanträde etc. Enligt Jonas Bäckstrand, SHK, är gränsen mellan en preliminärbedömning och en haveriutredning flytande.

Oberoende insyn efterfrågas

Det är orimligt att myndigheten återigen ska granska sig själv utan insyn. Vid tiden för förlisningen var sjöfartsinspektion en del av Sjöfartsverket som var ett vinstdrivande verk. Det finns exempel som visar att oberoendet inte fungerade, och att det rådde en samförståndskultur. Enligt SHK finns möjlighet att ta in en observatör från en annan stats haverikommission i lagen om olycksutredning, men det blev inte av.

Risk för jäv.

Vi överlevande anmälde tillsatt utredningsledare för jäv innan SHK påbörjade den preliminära bedömningen. På grund av den tidigare historien var vi vaksamma och vid kontroll fann vi att utredningsledare Zachau tidigare arbetat på Sjöfartsverket, hanterat frågor

om Estonia och arbetat nära Sjöfartsverkets chefsjurist Johan Fransson som var mycket drivande i hanteringen av Estoniafrågan.

3. Ansvarsfrågan

SHK utreder aldrig ansvarsfrågor. Deras uppgift är att svara på tre frågor: vad hände, varför hände det och hur kan man undvika att det händer igen? Information kom från SHK 2023 med det nya beskedet att Estonia ej var sjövärdig. Bara detta gör att ansvarsfrågan bör bli föremål för utredning.

Efter andra katastrofer exempelvis Tsunamin 2004 har statliga offentliga utredningar genomlyst hanteringen av händelsen, det har i flera fall resulterat i förbättrad krishanteringskapacitet.

Efter Estonia tillsattes en Analysgrupp för att granska ”hur vårt svenska samhälle har påverkats av händelserna sedan katastrofen”. I Slutrapport SOU 1999:48 riktas skarp kritik mot samhällets hantering och rekommendationen blev att omedelbart omhänderta omkomna samt att granska JAIC:s slutrapport på grund av det massiva misstroendet och kända missförhållandena. Ingen av rekommendationerna följdes, i stället följde tre decennier av ökat missförtroende och osäkerhet kring frågan.

4. Våra rekommendationer:

- Fullfölj SOU 1999:48 rekommendationer att granska JAIC i sin helhet. Ta konsekvenserna och erkänn brister för att återupprätta förtroendet i frågan.
- Utvärdera hur samhället kan ha tillåtit den här frågan att fortsätta skapa misstroende och osäkerhet över tre decennier.
- Ta tag i ansvarsfrågan och bidra till upprättelse för anhörig och överlevande som under lång tid har fått leva med undermålig utredning, där ansvar och skuld aldrig har utretts.
- Säkerställ kapacitet att involvera överlevande och anhöriga i arbetet efter framtida katastrofer
- Tillsätt medel för forskning om hanteringen av Estoniakatastrofen inverkan på samhället

Sammanfattningsvis våra frågor till minister:

Hur kommer ansvarsfrågan att utredas?

Vad har en preliminär bedömning från SHK för status?

När får vi en oberoende rättssäker utredning av olyckan som krävde 852 människors liv?

Avslutningsvis: Vi ser fram emot svar på våra frågor och önskar att det som inte hinns med under mötet följs upp skriftligt alternativt med ett nytt möte.

Överlevande Rolf Sörman, Anders Ericsson, Urban Lambertsson och Sara Hedrenius

